

gehouden ¹⁶⁾, maar zonder het gevoel te wekken, dat zij het doel, daardoor beoogd, werkelijk bevorderden.

Eenen anderen en dieperen toon dan op die samenkomsten veelal te beluisteren viel, sloeg de Maistre aan ¹⁷⁾. Ook hij acht den oorlog eene ramp. Maar door der menschen schuld is hij toch noodig. In deze be-deeling behoort de oorlog tot de wetten der wereld, is hij in zoover goddelijk, gelijk ons treffen moet, dat zoo menige bladzijde des Bijbels van den *God der heirscharen* gewaagt.

Verder ging Cousin. Met de zonde rekent hij niet. Elk volk, zoo leert hij, vertegenwoordigt eene gedachte, die echter beperkt, partieel is, daardoor vijandig aan die van andere natiën en tiranniek. De sterkste gedachte in een tijdvak komt het meest met den geest daarvan overeen. Het volk, dat haar vertegenwoordigt, is tot heerschappij geroepen. Heeft de gedachte van een volk haren tijd gehad, dan verdwijnt dit, terwijl die gedachte zelve door het sterkere volk overgenomen wordt. Echter wijkt een volk, dat verdwijnen moet, niet zonder wederstand, en dit doet oorlog ontstaan ¹⁸⁾.

Welke dus — immers ligt deze conclusie voor de hand — steeds met verovering eindigen moet. Zoo was Napoleon I met dit beschavingswerk reeds een eind weegs gevorderd. Gelijk andere Staten had zeker ook ons Land zijnen tijd gehad. Totdat bleek, dat welhaast Napoleon's tijd voorbij was. Waarna het wellicht volgens Cousin der Mogendheden feil geweest is, dat zij gepoogd hebben Frankrijk op hechten grondslag op te richten, in steê van het te vernietigen.

Weinig anders leerde Proudhon, als hij met klem het recht des sterksten bepleit. In het niet erkennen van dat recht school de fout van de Montesquieu. Soms moet een Staat verzwolgen worden „par une existence supérieure. Le mouvement de la civilisation, le perfectionnement des états est à ce prix.” ¹⁹⁾

In gelijken trant als Cousin spreekt Hegel over het beperkte der beginselen, die den volksgeest vormen. In de lotgevallen en daden der volken tegenover elkander openbaart zich de dialectiek der beperktheid, der eindigheid van dien geest, uit welke de algemeene geest, de wereldgeest, die niet beperkt is, te voorschijn komt. Deze verwezenlijkt zijn recht, het hoogste recht, in de wereldgeschiedenis als wereldge-